

CATALUNYA DINS EL MÓN MEDI E VAL

Castells i parròquies

24 de novembre de 2019

Itineraris: Sant Llorenç de Morunys a la Pedra i a Sant Lleir

SEAS

Secció Excursionista de l'Ateneu Santjustenc (SEAS)

www.santjust.org/seas

Castells i parròquies

L'excursió d'avui està relacionada amb la conferència "Societat i poder" i més concretament amb el tema dels castells i les parròquies, que va ser la forma com el poder des dels temps altmedievals organitzava el territori i controlava la societat. Per veure-ho sobre el terreny anirem a la Vall de Lord per fer un recorregut que ens portarà a diverses ermites que havien estat parròquies així com a les restes d'un dels castells de la vall. El present escrit fa un breu recorregut per la història medieval d'aquest territori des de la seva estructuració en castells i parròquies, passant després pels monestirs que hi va haver i acabant amb unes pinzellades sobre l'aglomeració més important que s'hi formà: la vila de Sant Llorenç de Morunys.

Zona repoblada per Guifré I. Atles d'història de Catalunya, Edicions 62

Cal recordar que la Vall de Lord havia esdevingut un lloc força despoblat després de les nombroses incursions musulmanes i de la rebel·lió dels hipanogots Aissó i Guillemó contra els francs (826-827), i va ser el comte Guifré el Pilós qui la va repoblar a la segona meitat del segle IX, cap al 870, quan aquest comte ho era d'Urgell i encara no de Barcelona. Per aquesta raó es tracta d'un indret idoni per parlar de l'estratè-

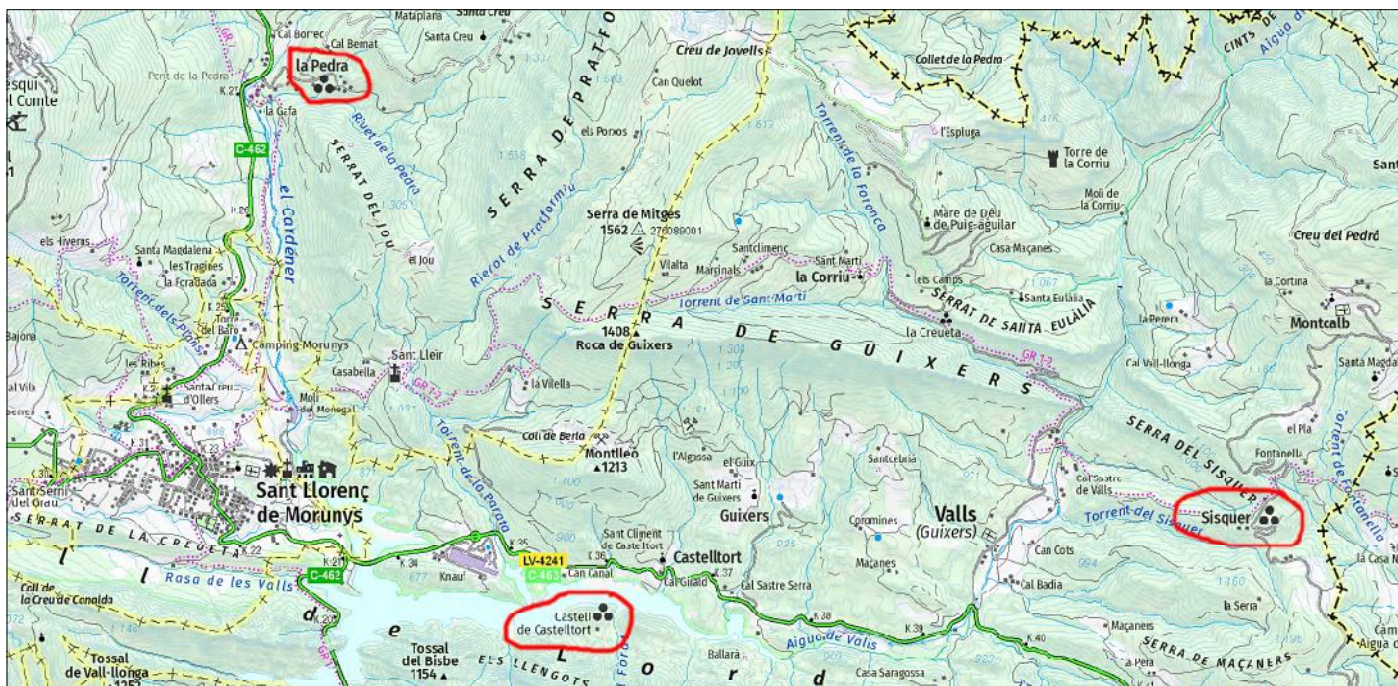
gia organitzativa d'un territori que podríem anomenar verge des d'aquest punt de vista.

Entre altres raons la repoblació fou possible perquè a la segona meitat del segle IX, en l'àmbit de la Catalunya carolíngia, hi havia una notable densitat demogràfica a la muntanya pirinenca, superpoblació que es podia alleugerir enviant els seus excedents cap al sud. Aquesta onada repobladora fou protegida i encarrilada pel comte Guifré el Pilós i els seus parents i fidels.

Ja des de 885 la Vall de Lord apareix ben estructurada: depèn del comtat d'Urgell —del qual n'esdevé un *pagus*¹— i s'organitza al voltant de castells i parròquies. De fet sembla que aquest fou el primer territori sense organitzar que els comtes van estructurar amb aquest tipus de poblament i control, i que serví de model per a implantar-lo a regions més extenses, també desestructurades com a conseqüència de la rebel·lió d'Aissó, com per exemple el comtat d'Osona.

Dels castells de la Vall de Lord cal esmentar el de Castelltort, que va esdevenir el centre polític de la vall, el de la Pedra i el de Sisquer, situats a l'anomenada Vall de Lord Sobirana, i el de Besora a la Jussana. El territori que avui coneixem com a Vall de Lord és la Sobirana, dividida administrativament entre els municipis de la Coma i la Pedra, Sant Llorenç de Morunys i Guixers. La Vall de Lord Jussana s'estenia pels vessants meridionals de la serra de Busa i actualment pertany al municipi de Navès.

Les parròquies, en nombre d'unes setze, s'estenien pels termes dels castells però depenien de dos monestirs de la vall que es fundaren ben aviat: Sant Llorenç de Morunys, del qual depenien les parròquies de Santa Creu d'Ollers, Sant Serni del Grau i Santa Eulàlia de les Cases de Posada, entre altres; i Sant Pere de Graudescales amb la tutela de les parròquies de Santa Maria de Puig Aguilar o Sant Iscle i Santa Victòria de Casa Llobeta, per exemple. Algunes d'aquestes esglésies havien existit en temps visigòtics i foren reconstruïdes, altres foren noves construccions.

Mapa dels castells de la Vall de Lord Sobirana: la Pedra, Castellort i Sisquer.

Pel que fa al monestir de Sant Llorenç de Morunys sembla que un grup de mossàrabs procedents de terra islàmica el fundaren cap al 885, sota la protecció del comte d'Urgell, senyor de la Vall de Lord —Guifré el Pilós—. Es va construir en un punt estratègic ja que es troba més o menys a mig camí de l'antiga ruta que unia Cardona amb la Seu d'Urgell. De fet algun historiador sosté que en aquest lloc havia existit una antiga vila romana, de nom Noves.

Per les notícies que es tenen del segle X es dedueix que el monestir de Sant Llorenç estava regit per una comunitat de preveres amb un abat, però no per monjos. El cenobi era doncs una canònica abacial i no un monestir benedictí. La mateixa situació que Sant Pere de Graudescales, a la vall de l'Aiguadora. Serà a inicis del segle següent, l'XI, quan coincidint més o menys amb la construcció del temple actual, es posa el cenobi sota la regla i l'obediència benedictina. Llavors passa a ser un priorat dependent del monestir benedictí de Sant Sadurní —popularment Sant Serni— de Tavèrnoles, a la conca de la Valira, al nord de la Seu d'Urgell. Aquest monestir era important en aquells moments i el seu abat estava ben relacionat amb els poderosos del moment, com l'abat Oliba i la comtessa Ermessenda. El 1035 hi ha indicis que la nova església del priorat de Sant Llorenç, el temple romànic actual, està ja consagrada. Encara que no es disposi de l'acta de consagració se sap que Arnau Mir de Tost, gran senyor del comtat d'Urgell d'aquell temps, enterra una filla seva en aquesta església. El priorat benedictí de Sant Llorenç durà fins a la creació del bisbat de Solsona el 1593. Llavors els seus béns passaren al bisbat i fou convertit en parròquia.

També són de finals del segle X o inicis de l'XI les primeres notícies que tenim d'una capella dedicada a la Mare de Déu dalt de la Mola de Lord, embrió del futur santuari, encara que possiblement la capella fos més antiga.

La propera data històricament important per a la Vall de Lord se situa a finals del segle XIII, concretament l'any 1297. Al conjunt de cases que segurament s'havien anat construint al voltant dels edificis del priorat de Sant Llorenç se li concedeix el privilegi de constituir-se en vila franca amb el nom de Sant Llorenç de Morunys. La vila dependrà del prior, a qui els pobladors han de pagar un cens anual, i del vescomte de Cardona —cal notar que al llarg del segle XIII la Vall de Lord, encara que dins del comtat d'Urgell, tenia com a nou senyor immediat el vescomte de Cardona—. El document fundacional el signen l'abat Berenguer de Tavèrnoles, el prior Pere d'Aguilar de Sant Llorenç i el vescomte Ramon Folc VII de Cardona.

Sant Llorenç era la seu d'una de les tres batllies² dels dominis dels Cardona, junt amb Cardona i Solsona. Era la seu de dues administracions: la cúria vescomtal i la prioral. Hi devia haver un bon nombre de persones que vivien d'aquesta feina. És de suposar també que alguns habitants dels nuclis escampats de la vall es traslladaren a la nova vila, que acabà tancada per un recinte de muralles i portals: cap al 1400 estava emmurallada amb la planta pentagonal actual. En el cens de Pere el Cerimoniós de 1359 la vila de Sant Llorenç té uns 165 habitants.

Nucli de la Pedra amb l'església dedicada a Sant Serni, al costat de la qual hi havia el castell.

Un altre fet que podem donar per segur és que s'hi desenvolupà la indústria llanera i que aquesta activitat fou important, com podem deduir dels *Capítols de la Villa, així de la Mustaphaceria, com del Offici de la Pareyria y dels Teixidors ... de Sanct Llorenç dels Marunys*, conjunt de normes per als teixidors i paraires de la vila redactats a finals del segle XIV o inicis del següent. També en el capbreu ordenat per Joan de Cardona el 1483 s'esmenten quatre molins bataners de draps al Monegal, partida de terra a tocar del riu Cardener i propera a la vila.

El producte fabricat a Sant Llorenç era un teixit de llana atapeït amb el qual es confeccionaven capes de pastor, tapaboques, flassades, faldilles, peücs. Més endavant aquest teixit es va anomenar *drap piteu* i es bastí tota una hipòtesi que feia procedir, tant la tècnica d'elaboració d'aquest producte com el nom, d'una suposada emigració de gent del Poitou francès (Peiteu o Piteu, en català) cap a Sant Llorenç en algun moment de l'edat mitjana o fins i tot més tard. Tanmateix no hi ha proves documentals d'una tal relació i en aquests moments hi ha seriosos dubtes de la versemblança d'aquesta hipòtesi i es cerquen altres explicacions.

També al segle XV cal constatar la indústria del guix a Sant Llorenç i Vall de Lord amb la confecció de múltiples sostres emmotllats. Com a curiositat diguem que encara avui la fàbrica de l'empresa Knauff, ubicada al terme de Guixers però molt a prop de Sant Llorenç, explota un extens jaciment de guix.

Acabem explicant que a inicis del segle XIV ens trobem a la vila de Sant Llorenç amb la fundació de la important Confraria dels Colls. Va ser una societat laïcal orientada a finalitats benèfiques i socials, una mena de societat de socors mutus. La seva forta ca-

pacitat econòmica, sorgida de l'activitat llanera, permeté costejar el culte a la Mare de Déu dels Colls a l'església prioral, així com nombroses obres i mobiliari religiós per a aquest temple. Posséï des de la compra als segles XV i XVI, segles de bonança econòmica, diversos territoris fora vila: Clarà, Peracamps i els Torrents —tots al Solsonès—, entre altres, en els quals exercí la senyoria jurisdiccional. La confraria fou doncs una institució influent a la vida social de la vila de Sant Llorenç de Morunys, una mena de poder no oficial.

1. Territori amb una personalitat definida i límits concrets, que no assoleix prou importància per esdevenir un comtat diferent i per això queda subordinat a un dels comtats existents.

2. La batllia era una divisió administrativa dels dominis d'un senyor. Al lloc que era el cap de la batllia hi havia els funcionaris, que constituïen la cúria, encarregats de les diferents funcions i prerrogatives senyorials: cobrar impostos i impartir justícia.

Ramon Segret
SEAS, novembre 2019

L'excursió

La llarga s'inicia a Sant Llorenç de Morunys (915) assolint les ermites de Santa Magdalena (1126) i Sant Cristòfol, davallant després fins al Cardener i anant a La Pedra (990), on hi ha l'església de Sant Serni i les restes del castell. Des de La Pedra, es puja als Joncarets i al coll del Jou (1.200) per iniciar el retorn a Sant Llorenç per Sant Lleir i el molí del Monegal. És un itinerari de 14 km amb un desnivell acumulat de 754 m. La curta s'inicia al mateix Sant Llorenç de Morunys seguint el GR 7 Cardener amunt per la font de la Puda fins a La Pedra per acabar a la carretera del coll de Port. És un itinerari lineal d'uns 7 km i d'uns 250 m de desnivell que es complementarà amb una visita turística prèvia a Sant Llorenç de Morunys.

Casa dels Pasqüets amb l'ermita de Sant Cristòfol.